

kezdeti villámháború látszatsikerei, az első, bár igen erős csapások döntik el, hanem az egyes koalíciók együttes és konsztans demográfiai, gazdasági és katonai ereje és felkészültsége. (Ehhez járulhat a nem hadviselők közvetett támogatása is, amely már az első döntések után a feltételezett győztesek felé fordul.) Németország nemcsak kezdeti sikerei, de a még 1918-ban indított 5 hatalmas támadása ellenére sem győzhetett katonailag, mert a nyersanyagforrásokkal rendelkező, iparilag igen fejlett imperialista hatalmak tartós gazdasági teherbíró képességével nem vehette fel a versenyt.

Végül: Magyarország véradója, az a körülmény, hogy a magyar társadalom gazdasági visszamaradottsága a lakosság nagy részét ebben az időszakban még főleg mezőgazdasági munkára kényszerítette, katonai viszonylatban azt jelentette, hogy besorozott férfiallománya túlnyomóan a gyalogságban került felhasználásra. Ez az általa hozott áldozatokat megsokszorozta, azon túlmenően is, hogy a hadvezetőségek nemzeti, politikai idegensége amúgy is hátrányos helyzetbe hozta.

Gonda Imre

OCSEKERI SZOVJETSZKOJ VOENNOJ ISZTORIOGRAFIJ

(Voenizdat, Moszkva. 1974. 415 o.)

A szovjet hadtörténelem historiográfiájáról első ízben jelent meg átfogó mű, melyet a Szovjetunió Honvédelmi Minisztériuma Hadtörténelmi Intézetének szerzői kollektívája készített, P. A. Zsilin altábornagy, a Szovjet Tudományos Akadémia levelező tagja vezetésével és szerkesztésében.

A gazdag tényanyagra támaszkodva a szerzők elemzik a Szovjetunió hadtörténetének historiográfiájával kapcsolatos fő problémákat, feltárják a hadtörténelmi gondolkodás fejlődési tendenciáit a Szovjetunió Fegyveres Erőinek építésének különböző időszakaiban, a békés és háborús években, jellemzik más országok hadtörténetírásának alapvető problémáit.

A könyv rövid előszövből és 13 fejezetből, valamint egy mellékletből áll, mely a szovjet hadtörténelem főbb historiográfiai munkáit tartalmazza. Hangsúlyozzák a szerzők, hogy a téma sokrétűsége és terjedelme nem teszi lehetővé a teljes feltárást, ezért vizsgálódásukat csak a fegyveres küzdelemmel közvetlen kapcsolatban álló kérdésekre korlátozzák.

Első lépésként a szovjet hadtörténet-tudomány fejlődésének fő időszakait határozzák meg és tekintik át, majd a történelmi múlt, valamint az orosz proletariátus részéről a három orosz forradalomban kifejtett fegyveres küzdelem szovjet historiográfiáját teszik vizsgálat tárgyává a könyv három első fejezetében.

Ezt követően további hét fejezetben sorra veszik a Polgárháborút, a Nagy Honvédő Háború időszakát, a Szovjetunió Fegyveres Erőinek építését, a hadtudomány elméleti kérdéseinek feldolgozását a két háború közötti időszakban. Végül az utolsó három fejezetet a szovjet katonai memoárirodalomnak és a szovjet hadtörténettudomány jelenlegi fejlődését determináló kérdéseknek szentelik, valamint bemutatják más országok hadtörténetének tükröződését a szovjet hadtörténetírásban.

A hadtörténetírás általánosan elfogadott időszakai szerinti rendszerezés és elemzés nagy segítséget jelent abban, hogy következtetéseket tudjunk levonni az eddig végzett feltáró tevékenység mérvéről, a kutatási irányok és feladatok helyességéről, meghatározhatjuk a legfontosabb hadtörténelmi események feltártságának mélységét, felhívjuk a figyelmet a kevésbé feldolgozott és megvilágított témákra, pontosabban meghatározhatjuk a következő időszak hadtörténetírásának feladatait. Ebben az aspektusban nagy érdeme a műnek, hogy számos hadtörténelmi munkát sorol fel és elemmez, segít tájékozódni a meglevő gazdag anyagban, felmérni a már megírtakat és alkalmazni azokat a gyakorlati munkában. Az értékeléseket a kommunista pártosság hatja át, és a marxiz-leninizmus metódolgia talaján állnak.

A munka értékét kiemelendő vegyünk példának néhány olyan alapvető idősza-

kot, melynek feltárására a szerzői kollektíva különös figyelmet fordított.

Ilyen elsősorban a Polgárháború és a külföldi katonai intervenció időszaka, melyről a könyv megállapítja, hogy tanulmányozása fél évszázados múltra tekint vissza és az adott tárgyi nehézségek ellenére számos jelentős eredményt járt; több mint 12 ezer tudományos munka, tanulmány és cikk jelent meg a Szovjetunióban, ezek zöme az utóbbi 10–15 évben. A szovjet történészek óriási mennyiségű dokumentumanyagot tártak fel, rendszereztek és tettek közkinccsé, számos átfogó monográfia látott napvilágot, számos hadieseményt pontosítottak térben és időben, tartalmában és jelentőségében egyaránt, sokoldalú képet nyújtva a szovjet nép és fegyveres erői hősi küzdelméről a külső és belső ellenforradalmi erők ellen. Az elemzés bizonyítja a további feltárás szükségességét is olyan területeken, mint a lenini történelmi örökség, a partizánmozgalom születése és működése, valamint internacionalista jellege, az európai szocialista országok — köztük hazánk — és más társadalmi rendszerű országok részvétele, a fegyveres erők hadászati irányítása, a hadművészet és ezen belül főleg a harcászat fejlődési tendenciái — és az időbeli rendszerezés, melynek hiánya ebben a munkában is fellelhető, például egyes idézett művek másként és másként adják meg a Polgárháború évszámait.

Ebben az évben ünnepeljük a szovjet hadsereg születésének 60. évfordulóját, ezért jelentős számunkra a fegyveres erők építésével kapcsolatos historiográfia. A szerzői kollektíva érdeme, hogy az évfordulót megelőzően, elemző munkájuk eredményeként, rámutattak a téma feltártságának hézagos pontjaira, lehetővé téve, hogy a jeles ünnep tiszteletére több olyan mű lásson napvilágot, amely a szovjet hadsereg építésének jobb áttekintését teszi lehetővé. Az alapvető munkák érdeme, hogy kiemelik Lenin és a kommunista párt meghatározó szerepét a fegyveres erők építésében, a szovjet nép aldozatvállalását azért, hogy minden szükségessé ellássa hadseregét a szocialista vívmányok megvédéséhez, a szovjet társadalmi és államrend hatását a hadsereg erkölcsi-politikai állapotára, hadrafoghatóságára, személyi állományának öntudatára és fegyelmére, hősies magatartására és helyállítására a legsúlyosabb helyzetekben is, gyökeres eltérése a kapitalista országok hadseregeitől, hivatásában és rendeltetésében egyaránt.

A szovjet katonai építésnek nagy nemzetközi jelentősége van. A szerzők helye-

sen mutatnak rá arra, hogy annak tapasztalatai nemcsak a baráti szocialista hadseregek számára, hanem Ázsia, Afrika és Latin-Amerika számos fiatal állama számára is rendkívül értékesek. Ezért továbbra is alapvető feladatként jelölik meg a történetírás számára a két világháború közötti és a második világháború utáni időszak hadseregépítési elveinek, irányainak feltárását, általánosítását, rámutatva arra a küzdelemre is, amelyet az SZKP folytatott a lenini hadseregépítési elvek torzulásai ellen, azok helyreállításáért és érvényesítéséért.

A szovjet hadtudomány historiográfiájával foglalkozva kiemelik a szerzők Marx és Engels elméleti alapozó tevékenységét és a Lenin hadtudományi munkásságával beköszöntő új korszakot a marxista katonai gondolkodás fejlődésében. Elemzésük során csupán néhány fontosabb tényezőre térnek ki: a szovjet hadtudomány metodológiai alapjai; a szovjet katonai doktrína főbb tételei; a hadigazdasági elmélet, hadászat, hadműveleti művészet és harcászat elméletének fejlődése. A marxi—lenini módszertan meghonosítása és érvényesítése a hadügy területén éles ideológiai harc közepette zajlott le.

A szerzők felhívják a figyelmet néhány téves módszertani felfogásra, mely egyes régebbi katonai szerzők műveiben fellelhető, kiemelik ugyanakkor Frunze, Szaposnyikov, Tuhacsevszkij és Triandafilov nevét, mint olyanokét, akik munkásságukkal jelentősen előrevitték a szovjet katonai elmélet fejlődését.

Ide kívánczik az a megjegyzés, hogy a hadműveleti művészettel, ezen belül a nagy mélységű hadművelet elméletével foglalkozó és ma is felhasználható tanulmányokat tartalmazó művekkel, a szerzők keveset foglalkoztak. Ugyancsak szembevetendő, hogy a hadsereg harci tapasztalatait összegező és a továbbiakban törvényként érvényesülő harcászati szabályzatokat a szerzők nem mind sorolták elemzésük tárgyai sorába.

Kétségtelen, hogy a szovjet hadtörténettudomány egyik legfontosabb feladata a Nagy Honvédő Háborúban a szovjet—német arcvonalon vívott fegyveres küzdelem és a hadművészetben az ezekben az években végbement fejlődés tanulmányozása, értékelése és általánosítása. Erre az időszakra a könyv szerzői különös figyelmet fordítanak, bizonyítva, hogy már a háború éveiben gondot fordított a felső vezetés a harctevékenységek, ütközetek és hadjáratok tapasztalatainak általánosítására, főleg legfelsőbb állami és katonai irányító szervek által kiadott direktívákban, parancsokban és utasításokban,

a különböző gyűjteményes kötetekben, tájékoztató kiadványokban, a katonai sajtó hasábjain és nem utolsósorban a katonai akadémiák tanulmánygyűjteményeiben. A háború befejeztével — bizonyítják a szerzők — széleskörűen kibontakozott a tapasztalatok tanulmányozása. A munkák zöme az egyes hadműveleteket — moszkvai, sztálingrádi, kurszki, belorusszia, visztula—oderai, berlini, prágai stb. — dolgozta fel és csak később láttak napvilágot a hadművészet fejlődésével és az egyes haderőnemek helyével és szerepével foglalkozó átfogó és értékelő művek. Ez azzal indokolható, hogy szükség volt a tények további felhalmozására és objektív értékelésére. Az 1950-es évek közepéig megjelent munkákon érezhető a dokumentumbázis szegényessége, de a szubjektív megítélés is egyes események és jelenségek kapcsán; a zömében időrendi, leíró jelleg, a tudományos általánosítás hiánya és az objektív nehézségek elkendőzésére való törekvés.

Miután az ezt követő években szélesebb körben publikálták a háborús dokumentumokat és megszületett a Nagy Honvédő Háború hivatalos periodizálása, sokkal objektívabb és tudományosabb alapokon nyugvó művek láttak napvilágot, melyek mélyrehatóan és sokoldalúan világították meg a Szovjetunió Fegyveres Erőinek felszabadító misszióját, a háború legsúlyosabb csatáinak pozitív és negatív tényezőit. Ilyen körülmények között került sor az egyik legjelentősebb,

alapvető 6 kötetes mű, „A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története 1941—1945” megírására és kiadására.

A szerzők hangsúlyozzák, hogy az eddigi jelentős feltáró munka ellenére is további kutató és általánosító tevékenységre van szükség, főleg a fegyveres erők hadászati irányítása, a fegyveres küzdelem egészének tervezése, az emberi és anyagi tartalékok létrehozása és felhasználása, a fasizmus ellen küzdő népek és hadseregeik fegyverbarátsága, valamint a Nagy Honvédő Háború — mint rész — és a második világháború — mint egész — összefüggései és kölcsönhatása kérdéseiben.

Ennek az igénynek kíván eleget tenni az azóta már megindult „Második világháború története” című 12 kötetes mű, melynek egyes köteteit folyóiratunk hasábjain ismertetjük.

Összességében a szerzői kollektíva elemző, nézeteire és jelentőségére nézve átfogó és a gyakorlati munkát segítő könyvet adott a hadtörténelem iránt érdeklődő olvasók kezébe. A művek anno tált ismertetése hozzájárul az egyes eseményeket kutatók munkájának megkönnyítéséhez, bár néhány alapvető és általunk is ismert hadtörténelmi munka a bibliográfiából kimaradt. Kétségtelen, hogy bármilyen irányú további kutatás feltételezi az eddig feltártak ismeretét, rendszerezését — ezt adják számunkra a könyv szerzői és ebben rejlik fő értéke is.

Nádor Tibor

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

Voenno-iztoricseszki Zsurnál (Szovjetunió) 1977. 7—12. sz.

A folyóirat 1977. második félévi számai közül elsőként *P. Cigankov*: „A lövész (gépkocsizó lövész) és harcokosi alegységek harcászati elveinek fejlődése a támadó harc terén a háború utáni években” c. tanulmányát (1977. 7. sz., 37—45. o.) emeljük ki.

Az említett időszakban a harcászat fejlődése két szakaszban megy végbe. Az első szakasz a Nagy Honvédő Háború befejezésétől addig az időig terjed, amikor a hadseregben még nem rendszeresítet-

ték a magfegyvert (1945—1953), a második szakasz a magfegyver és a rakéta-technika rendszeresítésének időszaka. Ez a második szakasz szintén két részre osztható. Az egyik a magfegyver rendszeresítésének időszaka (1954—1959), a második a különféle rakéták rendszeresítésének időszaka (1960-tól).

A háború után a harcászat a világháború tapasztalatai alapján fejlődött tovább, miközben figyelembe vették a fegyverzet és a harci technika tökéletesedését. A háború tapasztalatai, különösen a harmadik szakaszban, azt mutatták, hogy jelentősen megnőtt az áttörés 1 ki-